

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ: ΠΑΠΟΥΤΣΗ ΓΕΩΡΓΙΑ Υποψήφια Δρ., Εκπαιδευτικός ΠΕ 70

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός περιγράφει τη μη λειτουργική επικοινωνία μεταξύ κοινωνικών ομάδων, υποσυστημάτων και ατόμων τα οποία κατά τη διαπραγμάτωσή τους με την κυρίαρχη ιδεολογία δε διαθέτουν τους υλικούς και κοινωνικούς πόρους για να εξασφαλίσουν την αρμόζουσα θέση στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Οι ρίζες του κοινωνικού αποκλεισμού βρίσκονται στο πλημελλές εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο αναπαράγει τις ανισότητες και οδηγεί σε υψηλή μελλοντική διακινδύνευση για περιθωριοποίηση. Η καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων, η ελεγχόμενη εισαγωγή αρχών και κανόνων της νέας οικονομίας στο εκπαιδευτικό σύστημα, η στροφή προς την ποιότητα και η διοικητική ανασυγκρότηση μπορούν να οδηγήσουν στη μετατροπή της σχολικής τάξης σε παιδαγωγική ομάδα και να θωρακίσουν τους μαθητές απέναντι σε φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού. Η δια βίου κατάρτιση και η αλλαγή κουλτούρας όλων των φορέων της εκπαίδευσης είναι επιβεβλημένα, ώστε να καταπολεμηθεί κάθε διάθεση ρατσιστική και να δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον που θα ελαχιστοποιήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό και θα δημιουργήσει ίσες προοπτικές για παιδιά άνισα.

Λέξεις –Κλειδιά:

κοινωνικός αποκλεισμός, ανισότητες, ρατσισμός, κοινωνικές δεξιότητες, κουλτούρα

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ & ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Η ενασχόληση με την εκπαίδευση κοινωνικά περιθωριοποιημένων ατόμων¹ τα οποία βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ή απειλούνται από αυτόν, πραγματοποιείται σε συνθήκες φθίνουσας αλληλεγγύης με τους πένητες και κοινωνικά αποκλεισμένους, εύκολης προσφυγής εκ μέρους των κυβερνήσεων σε μέτρα περικοπών στους τομείς κοινωνικής πρόνοιας, έξαρσης του ρατσισμού ενάντια σε ο,τιδήποτε το διαφορετικό και αδύναμο και χρεωκοπίας παραδοσιακών τρόπων άσκησης κοινωνικής πολιτικής.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι η αδυναμία ατόμων ή ομάδων να αλληλεπιδράσουν αποτελεσματικά με την κοινωνία. Συνιστά απειλή κατά της κοινωνικής συνοχής, δεδομένου ότι κανένας πολίτης και καμία ομάδα δεν μπορεί να διασφαλίσει τη δια βίου ευπραγία.

Τη δεκαετία του 1960 ο κοινωνικός αποκλεισμός ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με την περιοριστική οικονομική θεώρηση. Σήμερα περιγράφει την εμπειρία της άρνησης εκ μέρους της κυρίαρχης κουλτούρας να πιστοποιήσει το δικαίωμα πρόσβασης υπηρεσιών η οποία οδηγεί στην κοινωνική αποδοχή και στον αυτοσεβασμό. Συνεπώς οι κοινωνικά ευρωστότεροι διοχετεύουν τους κοινωνικούς πόρους σε ένα τμήμα της κοινωνίας και περιθωριοποιούν τους υπόλοιπους.

Η σύζευξη των εννοιών «Εκπαίδευση» και «Κοινωνικός Αποκλεισμός» υπογραμμίζει την επίδραση του κοινωνικού αποκλεισμού στη σχολική φοίτηση και πυροδοτεί κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που υπονομεύουν ανθρωπιστικές αξίες και δημοκρατικούς θεσμούς και μας επιτρέπει μια αδαή αισιοδοξία ότι η εκπαίδευση ενδέχεται να γίνει πανάκεια στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός οδηγεί στη σχολική αποτυχία. Χαρακτηριστική είναι η διαπίστωση του Δαμανάκη² ο οποίος το 1997 έδωσε ερωτηματολόγια σε 1336 δασκάλους των τάξεων υποδοχής και φροντηστηριακών τμημάτων. Το 22% από αυτούς δήλωσε ότι δεν επιτρέπουν «ποτέ» στους μαθητές τη χρήση της γλώσσας προέλευσης ενώ το 47% δήλωσε ότι το επιτρέπουν «σπάνια».

Το 1998 η Δ. Κοντογιάννη σε έρευνα που έκανε στο Δημοτικό Σχολείο Παλλινოსτούντων Θεσσαλονίκης στην υποβαθμισμένη συνοικία Ξηροκρήνη διαπίστωσε ότι καθημερινά οι μαθητές βιώνουν απορριπτικές στάσεις από μαθητές του σχολείου που τους φιλοξενεί και από τους ίδιους τους δασκάλους. Ο κοινωνικός περίγυρος δεν ευνοεί την ένταξη. Στο κτήριο δεν υπάρχουν βιβλιοθήκες και η κατάσταση υποδομής είναι απαράδεκτη.³

Μια ενδιαφέρουσα σχετική έρευνα είναι των Μυλωνά και Μάνεση⁴ η οποία διεξήχθη το 2000. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας οι μαθητές του δείγματος 12

¹ Με τον όρο περιθωριοποιημένα άτομα εννοούμε συγκεκριμένες ομάδες όπως μετανάστες, πρόσφυγες, ιθαγενείς, μειονότητες π.χ. Σάμι, Ρόμας, Σίντι, Τσιγγάνοι.

² Μ. Δαμανάκης(1997). «Η παραγωγή διαπολιτισμικού υλικού». *Τα εκπαιδευτικά*, (2), 196-197.

³ Δ. Κοντογιάννης(1998) « Η περίπτωση του Δημοτικού Σχολείου Παλλινოსτούντων Θεσσαλονίκης». στο Δανμανάκης Μ.(επ.). *Η εκπαίδευση των Παλλινოსτούντων στην Ελλάδα: Μια διαπολιτισμική προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg, 213-223.

⁴ Θ.Μυλωνάς & Ν. Μάνεσης(2000): «Ο κοινωνικός αποκλεισμός αρχίζει από το σχολείο» στο Θ.Πάκος(επ.): Διεθνές Συνέδριο «Κοινωνία των 2/3'' Διαστάσεις του κοινωνικού

Δημοτικών Σχολείων της Πάτρας που είχαν βαθμό κάτω του επτά (7) και πρόβλεψη του δασκάλου τους ότι δεν πρόκειται να συνεχίσουν τη φοίτηση μετά το Γυμνάσιο, προέρχονταν όλοι από οικογένειες με χαμηλό κοινωνικο-επαγγελματικό προφίλ. Ο αποκλεισμός που βίωνσαν οι μαθητές αυτής της κατηγορίας στο σχολείο ήταν διττός. Από τη μια απορρίπτονταν από το εκπαιδευτικό γίνεσθαι διότι αδυνατούσαν να ανταποκριθούν στα κριτήριά του και από την άλλη απορρίπτονταν από τους συμμαθητές τους, ως ανεπιθύμητοι. Κατ'επέκταση η κοινωνική τους πορεία είχε προδιαγραφεί με σαφήνεια μέσα στη σχολική τάξη.

Στο ίδιο συμπέρασμα είχε καταλήξει και η έρευνα των Φραγκουδάκη και Δραγώνα⁵ πριν τρία χρόνια σε 910 εκπαιδευτικούς με διδακτική εμπειρία σε αλλοεθνείς και αλλογλωσσους μαθητές. Μέσα από την έρευνα διαφάνηκε η κυριαρχία εθνικών στερεοτύπων στην εκπαίδευση, τα οποία χωρίζουν τους λαούς σε "ανώτερους" και "κατώτερους". Επίσης διαπιστώθηκε ότι ελάχιστοι μαθητές που βιώνουν τον αποκλεισμό συνεχίζουν και ολοκληρώνουν τη φοίτησή τους στη Β/θμια Εκπαίδευση.

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν έρευνες που έδειξαν ότι το σχολείο θα μπορούσε να αποτελέσει ασπίδα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού. Το 1996 το Ε.Ε.Κ.Ε.⁶ σε έρευνα σε σχολεία της Μακεδονίας συμπέρανε ότι η εκπαίδευση ενισχύει τη συμμετοχικότητα, επεκτείνει τα όρια των επιλογών που συσχετίζονται με το κοινωνικό κεφάλαιο και ενδυναμώνει το οπλοστάσιο αξιών και συμπεριφορών του μαθητή. Η εκπαίδευση μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης επηρεάζει τη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων ανθρώπων σε μια φάση όπου διαπλάθεται εύκολα, με στόχο τη διευκόλυνση της αποδοχής της ετερότητας και της αμοιβαίας κατανόησης ανάμεσα σε άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης.

Η παρούσα μελέτη έχει ως βασικό στόχο να διερευνήσει την εκπαίδευση κοινωνικά περιθωριοποιημένων ομάδων. Ξεκινούμε από τη βασική υπόθεση, η οποία είναι κυρίαρχη και στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, ότι η εκπαίδευση αποτελεί μηχανισμό κοινωνικού αποκλεισμού, μέσα στο πλαίσιο σχολείου ίσου για παιδιά άνισα. Θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τους βασικούς όρους της εργασίας μας, ήτοι "κοινωνικός αποκλεισμός", "εκπαιδευτικός αποκλεισμός", "εκπαίδευση", "σχολική τάξη". Θα επεκτείνουμε όμως τη βασική μας υπόθεση με μια παρέμβαση-πρόταση, γιατί θεωρούμε ότι είναι πολύ σημαντική η συμβολή του εκπαιδευτικού στη μετατροπή της σχολικής τάξης σε παιδαγωγική ομάδα μέσα στο πλαίσιο μια πολυπολιτισμικής πραγματικότητας, με αποτέλεσμα την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το θέμα της μελέτης έχει ιθύνουσα σημασία καθώς μέσα στο μεταβαλλόμενο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο, τις αναξιαταξίες και την πολυπλοκότητα στην επαγγελματική ζωή, «το άτομο καλείται να πάρει αποφάσεις για να μη βρεθεί στο περιθώριο»

προβλήματος...Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 563-578.

⁵ Α. Φραγκουδάκη & Θ. Δραγώνα (1997) « Τι είναι η πατρίδα μας». *Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

⁶ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (1996). *Ξενοφοβία και ανάπτυξη*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κρίνουμε απαραίτητο προτού προχωρήσουμε στο ερευνητικό μας μέρος να διευκρινίσουμε εννοιολογικά ορισμένους όρους που χρησιμοποιούμε μέσα στην εργασία μας .

⇒ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ο όρος “κοινωνικός αποκλεισμός” είναι ιδιαίτερα ευρύς σημασιολογικά και αποτελεί το ζητούμενο διάφορων θεωρητικών προσεγγίσεων σε διεπιστημονική βάση. Παρά την αδυναμία κοινής επιστημονικής διατύπωσης, είναι χαρακτηριστικό το κοινό σημείο σύγκλισης όλων των προσεγγίσεων, η έμφαση δηλαδή σε φαινόμενα κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτισμικών μηχανισμών περιθωριοποίησης ατόμων με δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής. Σε γενικές γραμμές η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται γενικά τόσο στην έλλειψη πόρων που αντιμετωπίζουν ορισμένες κοινωνικές ομάδες κατά την ένταξή τους σε ένα κοινωνικό οργανισμό όσο και στις πολιτικές που αναπτύσσονται για την αντιμετώπιση του προβλήματος.⁷

Στη δεκαετία του 1960 ⁸η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την περιοριστική οικονομική θεώρηση και συμπεριέλαβε την αποστέρηση κοινωνικών ευκαιριών και αγαθών, όπως η ασφάλεια, η συμμετοχικότητα, η εκπαίδευση και η υγεία. Σήμερα περιγράφει την εμπειρία της άρνησης εκ μέρους μιας κυρίαρχης κουλτούρας, ιδεολογία ή ομάδας να πιστοποιήσει το δικαίωμα ατόμων ή κοινωνικών μορφωμάτων στην πρόσβαση πληροφοριών, εργασίας, ασφάλισης ή γνώσεων και κατ’έπекταση την αδυναμία ατόμων ή ομάδων να εξασφαλίσουν κοινωνική αποδοχή και αυτοσεβασμό.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως αλληλεπίδραση ατόμων ή ομάδων κατά την οποία οι κοινωνικά ευρωστότεροι συνειδητά ή λόγω αδιαφορίας και παραπλανητικών ή λανθασμένων πολιτικών διοχετεύουν τους κοινωνικούς πόρους συστηματικά σε ένα τμήμα της κοινωνίας και περιθωριοποιούν τους υπόλοιπους.

⇒ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Πρόκειται για τον κοινωνικό αποκλεισμό στην εκπαίδευση περιθωριοποιημένων ομάδων που βιώνουν την απόρριψη του κοινωνικού γίνεσθαι.⁹ Ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός είναι αποτέλεσμα :

↳ ισχυρών δογμάτων -ιδεολογιών

↳ ελλειπούς πολιτικής βούλησης για μεταρρύθμιση

↳ έλλειψης επαρκούς τεχνογνωσίας

και οδηγεί σε ανισότητα ευκαιριών και κοινωνικό αποκλεισμό.

⇒ ΠΑΙΔΕΙΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οι όροι παιδεία και εκπαίδευση δεν είναι ταυτόσημοι, παρά το γεγονός ότι αρκετές φορές τους χρησιμοποιούμε χωρίς διάκριση. Η έννοια παιδεία είναι πλατύτερη από την έννοια εκπαίδευση και αναφέρεται στην καλλιέργεια του νου και τη μόρφωση του χαρακτήρα του ανθρώπου. Αναφέρεται επίσης στο σύνολο της προσωπικότητάς

⁷ Γ. Π. Νικολόπουλος (2001) « Εγκληματικοί προβληματισμοί γύρω από την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού». *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα* Αθήνα: .χ.έ. , 521.

⁸ M. Rosenfield (2000). *Artisan of Democracy*. Maryland: University Press of America.

⁹ Γ. μ.

του, στην ολόπλευρη ανάπτυξη των φυσικών χαρισμάτων του και στην πνευματική και ηθική αρτίωσή του. Αποτελεί μια διαδικασία με την οποία το άτομο αποκτά ανθρώπινη υπόσταση.¹⁰ Είναι ο πλούτος των ιδεών, η στάση ζωής, οι συναισθηματικοί δεσμοί, οι βιοθεωρητικές αντιλήψεις, που αποκτά το άτομο και κυρίως οι κοσμοθεωρητικές απόψεις του. Η παιδεία είναι μια δύναμη επικοινωνίας και συμβίωσης. Επειδή ανήκει στο κοινωνικό εποικοδόμημα, δέχεται όλους τους κοινωνικούς κραδασμούς και τους αντανακλά στο οικοδόμημα αυτό. Συγγενείς προς την παιδεία έννοιες είναι η μόρφωση, η αγωγή, η καλλιέργεια και η κουλτούρα.¹¹

Με τον όρο εκπαίδευση εννοούμε την καλλιέργεια δεξιοτήτων στο άτομο, απαραίτητων για να ανταποκριθεί στις κοινωνικές ανάγκες. Οι δεξιότητες αυτές αποκτούνται με την άσκηση. Η προσπάθεια απόκτησης δεξιοτήτων, η οποία επιχειρείται με κατάλληλους παιδευτικούς μηχανισμούς, δεν προϋποθέτει αναγκαστικά την καλλιέργεια της νόησης ή την ανάπτυξη και ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του, αρετές που προσδιορίζουν το περιεχόμενο της έννοιας παιδεία. Η εκπαίδευση, που θεωρείται σημαντική διαδικασία για την απόκτηση δεξιοτήτων, ταυτίζεται με την έννοια παιδεία μόνο όταν γίνεται παιδαγωγική εκπαίδευση. Τότε αποκτά παιδαγωγική διάσταση και ωθεί το άτομο να αποκτήσει κοινωνική συνείδηση και να αναπτύξει ολόπλευρα την προσωπικότητά του.¹²

Με τον όρο εκπαίδευση προσδιορίζεται επίσης κάθε είδος επίσημης θεσμοθετημένης μορφής διδασκαλίας που διεξάγεται σε σχολεία όλων των βαθμίδων, στις Σχολές και στα Πανεπιστήμια και παρέχεται από κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς. Η εκπαίδευση στη διπλή της διάσταση¹³ δεν είναι μια απλή λειτουργία αλλά ταυτόχρονα: αποτελεί:

⇒ Μια διαδικασία κοινωνικοποίησης και εσωτερίκευσης των κυρίαρχων κοινωνικών προτύπων και αξιών. Η διαδικασία αυτή μπορεί να ερευνηθεί από την άποψη ολόκληρης της κοινωνίας ή από την άποψη της ανάπτυξης της ατομικής προσωπικότητας.

⇒ Μια διαδικασία καλλιέργειας της ανερχόμενης γενιάς στην οποία κληροδοτείται ένα κοινό σύνολο ιδεών και συμβόλων.

⇒ Ένα σύστημα επαγγελματικής εκπαίδευσης που μεταδίδει ειδικές εμπειρίες για τη χρήση στη μετέπειτα ζωή.

⇒ Η διαδικασία με την οποία διαμορφώνονται σε όλες τις κοινωνίες οι διανοούμενοι και η κουλτούρα.¹⁴

Οι παιδευτικές διαδικασίες πέρα του σχολείου επιτελούνται και από άλλους φορείς όπως η οικογένεια, η εκκλησία, ο Τύπος, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, ο ρόλος των οποίων είναι τόσο σημαντικός ώστε το σχολείο κινδυνεύει να μοιάζει με απολίθωμα άλλων εποχών.

⇒ ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΑΞΗ

Η σχολική τάξη, με την έννοια της σχολικής βαθμίδας, είναι μια ομάδα που προκύπτει από την κατάταξη των μαθητών με βάση την ηλικία και τις γνώσεις τους, συγκροτημένη με εξωτερικά κριτήρια και με έξωθεν προκαθορισμένους στόχους.

¹⁰ Σ.Μπουζάκης(1987). *Νεοελληνική Εκπαίδευση(1821-1985)*.Αθήνα: Gutenberg,, 19.

¹¹ *Παιδεία και Ελληνική Κοινωνία(1996)*, Μελέτες Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών, Αθήνα :Σύγχρονη εποχή,117.

¹² Μπουζάκης, ό.π.

¹³ Διαδικασία ανάπτυξης δεξιοτήτων και καλλιέργειας ολοκληρωμένης προσωπικότητας.

¹⁴ Μ.Χούλς(1981), *Η Πολιτική της Παιδείας(Συλλογή κειμένων πάνω στο εκπαιδευτικό σύστημα)*, Κ.Παπακωνσταντίνου(επ.),.Κάτια Σύρρου(μτφρ), Αθήνα:χ.έ. ,33.

Σκοπός της σχολικής τάξης είναι η μάθηση και μέσω αυτής η κοινωνικοποίηση και η ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού.¹⁵ Η λειτουργία της σχολικής τάξης επηρεάζεται-πέρα από βιογενετικούς παράγοντες –από περιβαλλοντικούς παράγοντες και συγκεκριμένα:

→ **ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ**

✓	✓	✓
δομή και λειτουργία	βιβλία	αναλυτικό πρόγραμμα

→ **ΥΠΟΔΟΜΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ**

✓	✓	✓
κτήρια	βιβλιοθήκες	τεχνολογικός εξοπλισμός

→ **STATUS ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ**

✓	✓	✓
οικονομική κατάσταση	κοινωνική προέλευση	μετεκπαίδευση

→ **ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ**

✓	✓
οικονομική	πολιτισμική

Στο πλαίσιο αυτό η σχολική τάξη καλείται να επιτελέσει ένα τριπλό στόχο:¹⁶

✓	✓	✓
Προγραμματισμένη Μάθηση	Κοινωνικοποίηση	Εκπολιτισμός

¹⁵ Η. Ματσαγγούρας(2003), *Η σχολική τάξη.*, Αθήνα: Γρηγόρης, 17.

¹⁶ Η σχολική τάξη γίνεται φορέας εκπαίδευσης. Οι μαθητές μαθαίνουν κοινωνικές αξίες, εσωτερικεύουν πολιτιστικές αξίες και ιδιότητες του πολιτισμού της κοινωνίας στην οποία ζει το άτομο με σκοπό την επίτευξη σωστής συμπεριφοράς στο κοινωνικό σύστημα.

4.ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΠΛΑΙΣΙΟ

4.1 ΜΕΘΟΔΟΣ

Η μέθοδος της έρευνας που επιλέξαμε για να αντιμετωπίσουμε το ερευνητικό μας πρόβλημα καθορίστηκε από τους στόχους που θέσαμε και από τη φύση του ερευνητικού μας υλικού.

Προκειμένου να δώσουμε μια γενική άποψη της κατάστασης που επικρατεί χρησιμοποιήσαμε την Ιστορική Έρευνα σε όλα της τα στάδια. Ξεκινήσαμε από την οριοθέτηση του προβλήματος, προχωρήσαμε στη διατύπωση των υποθέσεων, στη συλλογή, οργάνωση, επαλήθευση και ανάλυση των δεδομένων προκειμένου να γίνει η συγγραφή της εργασίας.

Η ιστορική διαδικασία της ερευνητικής μας εργασίας μας οδήγησε στην αναζήτηση και διερεύνηση βιβλιογραφικών στοιχείων του παρελθόντος, χρησιμοποίηση και ερμηνεία του διαθέσιμου υλικού και διατύπωση συμπερασμάτων. Το προς μελέτη υλικό έπρεπε να προσδιορίζεται από αντικειμενικότητα και αξιοπιστία και να διαρθρώνεται σύμφωνα με τα εξής επίπεδα:α) επίπεδο της βιωμένης έρευνας, η οποία εστιάζει την προσοχή της στα νοήματα της καθημερινής ζωής. β) επίπεδο των κειμένων, το οποίο περιλαμβάνει πρωτογενείς και δευτερογενείς γραπτές πηγές και γ) επίπεδο των ευρύτερων κοινωνικών δομών, το οποίο ενσωματώνει την ιστορική ανάλυση της διαμόρφωσής τους.¹⁷

Επιλέξαμε την Ιστορική Έρευνα καθώς:

- ⊙Επιτρέπει λύσεις σε σύγχρονα προβλήματα τα οποία έχουν τις ρίζες τους στο παρελθόν.
- ⊙Ρίχνει φως σε τάσεις του παρόντος και του μέλλοντος.
- ⊙Υπογραμμίζει τη σχετική σημασία και τα αποτελέσματα των ποικίλων αλληλεπιδράσεων που μπορούμε να βρούμε μέσα σε όλους τους πολιτισμούς.
- ⊙Επιτρέπει την επανεκτίμηση των δεδομένων σε σχέση με τις επιλεγμένες υποθέσεις, θεωρίες και γενικεύσεις που ισχύουν σήμερα για το παρελθόν.¹⁸

Οι Hill και Kerber αφού κατηγοριοποίησαν τις αξίες της Ιστορικής Έρευνας επισημαίνουν τη σημασία να ανατρέχουμε σε έρευνες του παρελθόντος, να προβλέπουμε το μέλλον και να χρησιμοποιούμε το παρόν για να εξηγήσουμε το παρελθόν. Αυτό δίνει στην Ιστορική Έρευνα μια διπλή ποιότητα η οποία την κάνει χρήσιμη για κάθε είδους μελέτη και έρευνα.

17 R.Williams(1994). *Culture and History*, Αθήνα: Γνώση, 33.

18. J.E.Hill&A.Kerber(1967).. *Models and Analytical Procedures in Educational Research*, Detroit :Wayne State University Press,.

4.2. ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Ενισχύσαμε τη μέθοδό μας με την τεχνική της Ανάλυσης Περιεχομένου η οποία συνιστά ένα σύνολο μέσων που αποβλέπουν στην ανάλυση των διαφόρων μέσων επικοινωνίας με στόχο την περιγραφή του περιεχομένου των μνημάτων αυτών, την επίτευξη ποιοτικών και ποσοτικών ενδείξεων και τέλος την ερμηνεία τους.¹⁹ Τα αντικείμενα στα οποία αναφέρονται τα άρθρα της είναι ποικίλα όσο ποικίλες είναι και οι έρευνες των κοινωνικών επιστημών και αφορούν σε πρόσωπα, κοινωνικές ομάδες, γεγονότα, μεθόδους διδασκαλίας, παιδαγωγικές θεωρίες και έννοιες όπως ελευθερία, δημοκρατία, δικαιοσύνη. Το αναμενόμενο από τη συγκέντρωση των δεδομένων είναι μια πληροφορία γύρω από τη σχέση των ερωτώμενων με αυτά τα αντικείμενα.

Η Ανάλυση Περιεχομένου, ως σύνολο διεργασιών εφαρμόσιμο σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα, από την κλινική ψυχολογία έως τη μελέτη των νοοτροπιών και των ιδεολογιών που αποτελούν αντικείμενο των κοινωνικών επιστημών,²⁰ προσφέρεται για τη μελέτη του θέματος μας .

¹⁹ L. Bardin (1977), *L'analyse de contenu*, Paris: Press Universitaires de France. 13-14.

²⁰ Μ. Πάλλα (1994), «Η Ανάλυση Περιεχομένου», *Φιλολόγος* 67(3), 44-45..

5. Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΔΗΓΕΙ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΑΠΟΤΥΧΙΑ

Οι συνθήκες διαβίωσης των μειονοτήτων και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται τα παιδιά τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, διαμορφώνουν ένα πλαίσιο που οδηγεί εύκολα στη σχολική αποτυχία σε όλες τις μορφές της: χαμηλή επίδοση σε σχέση με την επίσημη νόρμα, επανάληψη σχολικής τάξης, πρόωρη εγκατάλειψη, οργανικό και λειτουργικό αναλφαβητισμό, αποτυχία σε εξετάσεις πρόσβασης σε ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Η πρώτη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι μειονότητες σχολικής ηλικίας αφορά την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση και την εγγραφή τους στο ανάλογο με την ηλικία και τις γνώσεις τους εκπαιδευτικό επίπεδο. Η ανισότητα στην πρόσβαση και την αξιοποίηση του κοινωνικού και δημόσιου αγαθού της εκπαίδευσης αποτελεί –ως ένα βαθμό– θεσμοθετημένη διαδικασία αναπαραγωγής του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι άσχημες οικονομικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν κατά κανόνα τη ζωή των μειονοτήτων μπορεί να παρεμποδίσουν την εγγραφή ή τη συνέχιση των σπουδών των παιδιών τους γιατί προέχει η συμμετοχή τους στην εξασφάλιση των όρων επιβίωσης της οικογένειας. Πιο ακραίες θεωρούνται οι περιπτώσεις παιδιών που εργάζονται από πολύ μικρή ηλικία σε ακατάλληλες και επικίνδυνες εργασίες.

Ένας σοβαρός παράγοντας που οδηγεί σε εκπαιδευτικό αποκλεισμό είναι η ακαμψία του περιεχομένου σπουδών. Το μορφωτικό κεφάλαιο που φέρουν οι μαθητές από την οικογένειά τους αγνοείται και δεν αξιοποιείται. Ο εμπλουτισμός του προγράμματος με αντικείμενα και δραστηριότητες που ενισχύουν τον πλουραλιστικό, πολυπολιτισμικό χαρακτήρα του θα μπορούσε να έχει εξασφαλιστεί, αλλά αυτό δε συμβαδίζει με τη γενικότερη φιλοσοφία της ακολουθούμενης σε γενικές γραμμές αφομοιωτικής πολιτικής.

Ένας άλλος επιβαρυντικός παράγοντας αφορά τις μεθόδους αξιολόγησης που ακολουθούνται από το εκπαιδευτικό σύστημα. Η έμφαση σε συνεχείς εξεταστικές δοκιμασίες θίγει τους μαθητές που ανήκουν σε υποβαθμισμένα κοινωνικά στρώματα.

Το ζήτημα της γλώσσας, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια της ένταξης των παιδιών πρέπει να αντιμετωπίζεται με ευαισθησία. Στην πραγματικότητα οι εκπαιδευτικοί δε διαθέτουν την κατάλληλη προπαρασκευή σχετικά με τη διαπολιτισμική αγωγή. Μέχρι πρόσφατα στα προγράμματα της αρχικής εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στα αντίστοιχα πανεπιστημιακά τμήματα δεν περιλαμβάνονταν αντικείμενα σχετικά με αυτή την προβληματική, ενώ σπάνια περιλήφθησαν και στα προγράμματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στα Περιφεριακά Επιμορφωτικά Κέντρα. Οι ελλείψεις αυτές στην επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών εκθέτουν τους εκπαιδευτικούς στον κίνδυνο της μεροληψίας ή των εσφαλμένων παιδαγωγικών χειρισμών και στο «Φαινόμενο των Προσδοκιών του δασκάλου».²¹

Στα προβλήματα αυτά πρέπει να προσθέσουμε και την αρνητική και απορριπτική στάση κάποιων εκπαιδευτικών που συνήθως τροφοδοτείται από το αρνητικό κλίμα της ευρύτερης κοινωνίας. Αυτή οδηγεί σε εκπαιδευτικό αποκλεισμό και κατά συνέπεια σε κοινωνικό αποκλεισμό καθώς ο κοινωνικό περίγυρος δεν ευνοεί την ένταξη.

²¹ Πρόκειται για το γνωστό Teacher Expectancy Effect σύμφωνα με το οποίο οι προσδοκίες που διαμορφώνει ο δάσκαλος για ένα συγκεκριμένο μαθητή είναι καθοριστικές για την αυτοεικόνα και την περαιτέρω εκπαιδευτική του πορεία.

Διαπιστώνουμε συνεπώς τη θετική συνάφεια ανάμεσα στον κοινωνικό αποκλεισμό και την εκπαίδευση. Δεν μπορούμε όμως να αποφανθούμε ότι αυτή η συνάφεια αποτελεί στεροότυπο, καθώς θεωρούμε ότι η σωστή πολιτική βούληση και η θετική παρέμβαση του εκπαιδευτικού μπορούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τους απόλυτους προϋδεασμούς όπως φτώχεια, φυλή, φύλο που προκαθορίζουν το μορφωτικό επίπεδο και οδηγούν σε σχολική αποτυχία.

6. ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Όπως δείχνουν τα στατιστικά στοιχεία, πολύ λίγοι μαθητές προερχόμενοι από οικογένειες μειοτήτων ολοκληρώνουν τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και ελάχιστοι συνεχίζουν τις σπουδές τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Οι ομάδες αυτές βιώνουν τον εκπαιδευτικό κοινωνικό αποκλεισμό και σε ένα μεταγενέστερο επίπεδο τον κοινωνικό αποκλεισμό. Γίνονται έτσι πόλοι κοινωνικής νοσηρότητας και είτε βρίσκουν διέξοδο στο να αναδείξουν την ύπαρξη και τα προβλήματά τους, είτε καταδικάζονται σε μαρασμό μέσα σε μια έξαρση αρνητικής κοινωνικής αυτοεκπληρούμενης προφητείας.

Η πιο βδελυρή πλευρά του κοινωνικού αποκλεισμού αφορά τα παιδιά, γιατί αποτελεί επονείδιστη έκφραση του τυχοδιωκτισμού με τον οποίο όσοι χαράσσουν τις πολιτικές αντιλαμβάνονται την πρόοδο και το μέλλον της κοινωνίας. Καμουφλαρισμένος πίσω από τους όρους “σχολική αποτυχία”, “χαμηλή απόδοση”, “συστηματική απουσία από το σχολείο”, προσιωνίζει την αδυσώπιτη αναπαραγωγή των κοινωνικών –οικονομικών αρνητικών συνθηκών, που ταλανίζουν τη σύγχρονη εποχή.

Η ανισότητα κατανομής των πόρων, η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου, τα στενά δίκτυα δεσμών, η χαμηλή ποιότητα ζωής, η ανεργία, το πλημμελές σύστημα υγείας, ο επαναπροσδιορισμός των παραδοσιακών σταθερών, η απογύμνωση της οικογένειας από τον κοινωνικοποιητικό της ρόλο, οι φαλκιδευμένες απαξίες που προβάλλονται ως επιτακτικές από τα Μ.Μ.Ε., αλλά κυρίως η αδυναμία της Παιδαγωγικής Επιστήμης να απαλλαγθεί από τις αγκυλώσεις της και η ανικανότητά της να σταματήσει να μηρυκάζει τις ίδιες έννοιες με άλλα προσώπια, είναι μερικές από τις αιτίες αποκλεισμού που πλήττουν ιδιαίτερα τα παιδιά.

Το σχολείο σήμερα ασθμαίνει να προλάβει τις εξελίξεις στην κοινωνία και οι “σύγχρονες” διδακτικές θεωρήσεις είναι γράμμα κενό εν όψει της ραγδαίας εξέλιξης. Το παιδαγωγικό σύστημα χωλαίνει και παρά τις ρηξικέλευθες υποσχέσεις, η απαξίωση των κοινωνικά αποκλεισμένων μειοτήτων τροφοδοτεί ισοπεδωτικές δυνάμεις και δρα πολλαπλασιαστικά υπέρ της διατήρησης των ανισοτήτων.

Η αδυναμία των εκπαιδευτικών πολιτικών να εναρμονιστούν με τις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις για ποιοτική εκπαίδευση, πολώνει το αρνητικό κλίμα και εντείνει τις ανισότητες. Στο γενικότερο πλαίσιο πώλωσης της εκπαιδευτικής πολιτικής, πολύς λόγος γίνεται για την αθρόα εισαγωγή και υιοθέτηση των αρχών και των κανόνων της αγοράς και της ελεύθερης οικονομίας στα διδακτικά προγράμματα. Τα ερευνητικά πορίσματα είναι διχασμένα, όσον αφορά την αποτελεσματικότητα αυτής της προσέγγισης που για να εφαρμοστεί προϋποθέτει την αυτονόμηση του σχολείου από τον ασφυκτικό αναγκαστικό του Υπουργείου Παιδείας. Αν και δεδμεμένο ότι η άκριτη αποδοχή ανταγωνιστικών θεσμικών πλαισίων θα εντείνει τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό, η ελεγχόμενη αποδοχή των αξιών της νέας οικονομίας μπορεί να δράσει ευεργετικά στους τομείς της υπνώττουσας σήμερα εκπαιδευτικής καινοτομίας, της παραγωγικότητας, της βελτίωσης της ποιότητας των παρεχόμενων διδακτικών υπηρεσιών, της εκπαίδευσης των διδασκόντων, της αξιολόγησης και της σύμπλευσης με την αγορά εργασίας.

Όμως ο κίνδυνος του εκπαιδευτικού αποκλεισμού ελλοχεύει πιο περίτεχνα συγκεκριαλυμμένος από ποτέ. Η ευθύνη στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης εκπαίδευσης βαρύνει ολοένα και περισσότερο το άτομο και λιγότερο την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική. Η παιδεία ως κοινωνικό αγαθό μεταλλάσσεται σε ατομική αναγκαιότητα και μέλημα. Η νέα οικονομία δε συγχωρεί ολιγορίες. Οι κοινωνικές

ομάδες που δε θα προσαρμοστούν , θα αποτελέσουν τους πρόσφυγες των γνώσεων. Η ευελιξία αποτρέπει τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό αποκλεισμό και διασφαλίζει την εκπαιδευτική ανέλιξη.

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση αναλαμβάνουν να διαδραματίσουν ένα ρόλο διαφορετικό από ό,τι στο παρελθόν.²² Η κατάρτιση και η δια βίου μάθηση προωθούνται από το κράτος ως πολιτικές που θα σταθούν αρρωγοί στην εξεύρεση εργασίας. Η προοπτική της δια βίου μάθησης συσχετίζεται με την εν δυνάμει ικανότητα του ατόμου να αξιοποιεί τις υπάρχουσες γνώσεις και να αποκτά καινούριες. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια να αποδομηθεί το γραμμικό σύστημα απόκτησης γνώσης και «να θωρακιστεί το άτομο με ποικίλες τεχνικές, μεθοδολογικές, επικοινωνιακές και μαθησιακές ικανότητες».²³

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι το άτομο αποκτά την ευθύνη οργάνωσης της ζωής του και θα πρέπει να ενταχθεί στο πολυπολιτισμικό σχολείο ώστε να μην αποκλειστεί μελλοντικά σε επαγγελματικό και κοινωνικό επίπεδο.

²² Γ. Πασιάς&Γ.Φλουρής(2005) « Η Ευρώπη της γνώσης ως διακύβευμα και ως αναπαράσταση των σχέσεων εξουσίας-γνώσης στο Ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό συγκείμενο».Στο : Δ. Γράβαρης &Ν. Παπαδάκης(επ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική πολιτική μεταξύ κράτους και αγοράς*.Αθήνα:Σαββάλας, 377.

²³ Α. Καζαμιάς(2005).*Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτικές κουλτούρες στην ύστερη νεωτερότητα*.Αθήνα:Στο Δ.Γράβαρης ό.π. 94.

7. ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ-ΠΡΟΤΑΣΗ

Η συμβολή του εκπαιδευτικού στη μετατροπή της σχολικής τάξης σε παιδαγωγική ομάδα στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής προσέγγισης.

Μέσα από την αποδοχή ότι το εκπαιδευτικό σύστημα βρίσκεται σε σύζευξη με τον κοινωνικό αποκλεισμό θεωρούμε ότι η σχολική τάξη έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει γνώρισμα άτυπης ομάδας, δηλαδή να μετατραπεί σε παιδαγωγική ομάδα, στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής πραγματικότητας.

Σημείο αναφοράς για τη συγκεκριμένη πρόταση στάθηκε μια εμπειρική έρευνα που διεξήχθη στο Ίδρυμα Αγωγής Αρρένων Κορυδαλλού.²⁴ Διαπιστώθηκε θετική συνάφεια ανάμεσα στους όρους “κοινωνικός αποκλεισμός”-“εκπαιδευτικά προσόντα”, με δυνατότητα απεμπλοκής από αυτόν τον κύκλο. Ανάμεσα στους παράγοντες που συμβάλλουν στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Θεωρούμε ότι σε μία τάξη πολυγλωσσική, πολυπολιτισμική και πολυφυλετική, παιδιά και εκπαιδευτικοί καλούνται να αναγνωρίσουν την αξία της διαφορετικότητας και να δουλέψουν συνειδητά, ώστε όλα τα μέλη της μαθητικής κοινότητας να αισθάνονται αποδεκτά, χωρίς να είναι υποχρεωμένα να αποποιούνται σημαντικά χαρακτηριστικά του πολιτισμού τους.

Φυσικά δεν έχουμε τη ρομαντική ψευδαίσθηση ότι το σχολείο- και κατ' επέκταση η σχολική τάξη, η οποία αποτελεί μονάδα του-μπορεί να εξαλείψει όλους τους μηχανισμούς αποκλεισμού που δρουν στην κοινωνία. Μπορεί όμως να διαπαιδαγωγήσει με δημοκρατικά ιδεώδη και να εμπνεύσει τις αρχές της ισότητας και της δικαιοσύνης.

Παιδιά τα οποία καθημερινά μέσα στη σχολική τους τάξη βιώνουν τη δημοκρατική και ισότιμη αντιμετώπιση, εξελίσσονται σε αυριανούς πολίτες που αγωνίζονται διακαώς για τα δημοκρατικά ιδεώδη.

Η σχολική τάξη για να μπορεί να θεωρηθεί παιδαγωγική πολυπολιτισμική ομάδα, πρέπει να σέβεται τη διαφορά και να στοχεύει σε ίσες ευκαιρίες και δικαιώματα για όλα τα παιδιά ανεξάρτητα από την πολιτισμική και τη γλωσσική τους κληρονομιά.

Η διαδικασία αλλαγής προς μια πολυπολιτισμική προσέγγιση αρχίζει από τη στιγμή που ο εκπαιδευτικός προβληματίζεται και αποφασίζει να αλλάξει τον τρόπο εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος. Επιλέγει τις διδακτικές μεθόδους και τα εκπαιδευτικά μέσα που εξασφαλίζουν ίση συμμετοχή και πρόοδο σε όλους τους μαθητές. Η επιλογή της πολυπολιτισμικής προσέγγισης προϋποθέτει:

↔ Σεβασμό στην ιδιαιτερότητα και αξιοπρέπεια όλων των παιδιών και των οικογενειών τους.

↔ Σχολικό περιβάλλον και περιεχόμενο μαθημάτων σχετικό με τις εμπειρίες των παιδιών.²⁵

↔ Ευκαιρίες για προσωπική έκφραση.²⁶

↔ Ίση αντιπροσώπευση όλων των πολιτισμών που συνυπάρχουν στο σχολείο.²⁷

²⁴ Β.Ιωαννίδης-Ψυχογιός(2001).*Ο θεσμός των Αναμορφωτικών Καταστημάτων Ιδρυμάτων*. Αθήνα:Σάκκουλας,216 κ.εξ.

²⁵ Ο εκπαιδευτικός πρέπει να κάνει αναφορές στο περιβάλλον κάθε πολιτισμού που αντιπροσωπεύει το σχολείο και να στηρίζεται στις εμπειρίες όλων των παιδιών .

²⁶ Ο εκπαιδευτικός αρχίζει να δημιουργεί μαζί με τα παιδιά και δραστηριότητες που απεικονίζουν τον κόσμο τρυγύρω μας. Με αυτόν τον τρόπο δεν προωθεί μια μη ρεαλιστική εικόνα της πραγματικότητας , αλλά αναπτύσσει το κριτικό πνεύμα . Έτσι τα παιδιά γίνονται κριτικοί δέκτες κάθε μορφής πληροφόρησης και υπερασπιστές της αλήθειας.

- ↔ Ρεαλιστική και αυθεντική αναπαράσταση της ιστορίας των πολιτισμών που αντιπροσωπεύονται στο σχολείο και κριτική εξέταση των πηγών της ιστορίας.
- ↔ Προσεκτική παρουσίαση των λογοτεχνικών κειμένων.²⁸
- ↔ Προσεγμένη ορολογία τόσο του εκπαιδευτικού όσο και των μαθητών.²⁹
- ↔ Σεβασμός στην ιδιαιτερότητα κάθε παιδιού.³⁰
- ↔ Παρουσίαση καλλιτεχνικής δουλειάς από διαφορετικές κουλτούρες.³¹
- ↔ Παρουσίαση ποικιλίας πολιτισμών στο πλαίσιο της διαθεματικότητας.³²

Μία ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος στη δημιουργία θετικού περιβάλλοντος στη σχολική τάξη είναι η μητρική γλώσσα των παιδιών, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της προσωπικότητάς τους. Μία σχολική τάξη που θέλει να είναι πολυπολιτισμική ομάδα οφείλει θετική αντιμετώπιση της γλωσσικής ποικιλίας. Στις πολυγλωσσικές τάξεις πέρα από την κυρίαρχη γλώσσα, η μητρική γλώσσα πρέπει να αντιμετωπίζεται με καλοπροαίρετη και όχι κριτική διάθεση καθώς η ανάπτυξη της είναι απαραίτητο στοιχείο για μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη των παιδιών.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να μάθει κάποιες εκφράσεις στη γλώσσα των μαθητών του ώστε αυτοί με τη σειρά τους να αποδεχτούν ευκολότερα την κυρίαρχη και ξένη γι' αυτούς γλώσσα της σχολικής τάξης. Μπορεί επίσης να εξασφαλίσει δίγλωσση υποστήριξη σε καινούριους μαθητές, παρέχοντας πολύγλωσσο αναγνωστικό υλικό στις σχολικές βιβλιοθήκες. Τέλος μπορεί να αναρτήσει στην τάξη του ανακοινώσεις σε όλες τις γλώσσες που απαρτίζουν τη μαθητική κοινότητα.

Τα παιδιά που προέρχονται από κάποια μειονότητα δεν πρέπει να αισθάνονται ότι η γλώσσα τους απορρίπτεται και επειδή είναι αλλόγλωσσα δεν γίνονται αποδεκτά.

Η αλλαγή νοοτροπίας και στάσεων είναι μια δύσκολη και πολύπλοκη διαδικασία η οποία τις περισσότερες φορές προκαλεί ενδορρολικές και διαρρολικές συγκρούσεις. Δεν είναι λίγες οι φορές που ερχόμαστε αντιμέτωποι με το αναλυτικό πρόγραμμα έξωθεν αλλά και με τον ίδιο μας τον εαυτό. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να άρουμε τις δικές μας αδυναμίες, προτιμήσεις, πεποιθήσεις αλλά και εσωτερικές διαμάχες. Ο σεβασμός στην διαφορετικότητα και η συνεργασία και επικοινωνία με

²⁷ Μπορεί για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός να κρεμάσει στους τοίχους της σχολικής τάξης αφίσες από όλους τους πολιτισμούς που συνυπάρχουν στο σχολικό περιβάλλον.

²⁸ Ο εκπαιδευτικός είτε παρουσιάζει κείμενα επιλεγμένα από το αναλυτικό πρόγραμμα είτε δικής του επιλογής οφείλει να δείξει μεγάλη προσοχή ώστε να διαλύσει στερεότυπα και μύθους για τους διάφορους λαούς. Πρέπει να τονίζει την αξία της συνεργασίας των λαών, να εντοπίζει τις διαφορές και ομοιότητες ανάμεσά τους και να συζητά για θέματα που αφορούν στη θρησκεία, στη γλώσσα, στο χρώμα. Έτσι θα βοηθήσει τα παιδιά να αποκτήσουν μια ρεαλιστική εικόνα της σύγχρονης πραγματικότητας, να συνειδητοποιήσουν τις υπάρχουσες διαφορές και να συνυπάρξουν αρμονικά με τους συμμαθητές τους.

²⁹ Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται στην ορολογία που χρησιμοποιούν εκπαιδευτικοί και μαθητές ώστε να μην είναι προσβλητική για κανένα από τα μέλη της σχολικής τάξης. Στόχος του εκπαιδευτικού σε ένα πολυγλωσσικό και πολυπολιτισμικό σχολείο είναι να παρέχει ψυχολογική στήριξη και να εξασφαλίζει δυνατότητα έκφρασης σε όλα τα παιδιά.

³⁰ Τάξεις που αποδέχονται εξίσου τη διαφορετικότητα του κάθε παιδιού σε κάθε έκφραση (εικαστικά, γραπτά, ομαδική ή ατομική εργασία) άρουν το οποιοδήποτε αίσθημα κατωτερότητας και ενισχύουν το αυτοσυνείδημα.

³¹ Αυτό συντελεί στην καλλιέργεια της αισθητικής των παιδιών, εμπλουτίζει τα οπτικά τους ερεθίσματα και προωθεί μορφές τέχνης έξω από τα στενά πλαίσια της δικής τους κουλτούρας.

³² Γνωρίζοντας τα παιδιά διαφορετικούς πολιτισμούς εκτιμούν τις διαφορές και ομοιότητες και αναπτύσσουν κριτική σκέψη μέσα από καθημερινή συζήτηση.

την κοινότητα των μαθητών ,αποτελούν τα πρώτα βήματα για την καθιέρωση της πολυφωνίας στη σχολική τάξη. Ένας εκπαιδευτικός ανοικτός στην υπάρχουσα πολυπολιτισμικότητα καταπολεμά κάθε διάθεση ρατσιστική και συμβάλλει στη δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος ώστε να εξασφαλιστούν **ίσες προοπτικές για παιδιά άνισα.**

Η διαφορετικότητα δεν πρέπει να αποτελεί πρόβλημα για τον εκπαιδευτικό αλλά πρόκληση για τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος το οποίο πέρα από τους βασικούς στόχους του επίσημου αναλυτικού προγράμματος πρέπει να εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες για όλα τα παιδιά της σχολικής τάξης. Μία τάξη απαλλαγμένη από στερεότυπα και προκαταλήψεις , συντελεί στην αναγνώριση όλων των δυνατοτήτων ανεξάρτητα από το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον των παιδιών.

Προκατασκευασμένα σχήματα σκέψης που διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα και ταξινομούν τους μαθητές ανάλογα με το χρώμα, τη γλώσσα, τη χώρα προέλευσης ,τη θρησκεία και το κοινωνικο-οικονομικό status, δεν πρέπει να έχουν καμία θέση στο σύγχρονο σχολείο. Σ' αυτό όλες οι μειονότητες έχουν τη δική τους θέση, τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα. Είναι στο χέρι του εκπαιδευτικού να δημιουργήσει ένα κλίμα ασφάλειας και σεβασμού, αρκεί να κάνει κουλτούρα του την κουλτούρα του μαθητή του. Αν ο εκπαιδευτικός δε γνωρίσει και δε σεβαστεί την πολιτισμική ταυτότητα του κάθε μαθητή του καμία μέθοδος δεν πρόκειται να τελεσφορήσει και το παιδί θα επιλέξει το δρόμο της απομόνωσης.³³

³³ Αθ.Παπάς (1998). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και Διδακτική*. Αθήνα:χ.έ.. (τόμ. Α), 348.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, τα μέχρι στιγμής ερευνητικά πορίσματα πιστοποιούν την άρρηκτη σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Συγκεκριμένα:

⊙ Η πιθανότητα εξεύρεσης εξειδικευμένης εργασίας συσχετίζεται με την ποιότητα της εκπαιδευτικής κατάρτισης ενώ η ανειδίκευτη εργασία αποδίδεται σε χαμηλή επίδοση και εγκατάλειψη του σχολείου.

⊙ Αν και οι μαθητές που εγκαταλείπουν το σχολείο εισέρχονται γρηγορότερα στην αγορά εργασίας, οι μαθητές που αποκτούν ακαδημαϊκά προσόντα έχουν καλύτερες προοπτικές για επαγγελματική εξέλιξη.

⊙ Ολοένα και περισσότερο δίνεται έμφαση στη δια βίου εκπαίδευση ως παράγοντα άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι ανειδίκευτοι εργάτες, οι άνεργοι, οι μετανάστες και γενικά οι μειονότητες αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου που πρέπει να αναπροσαρμόζουν τα προσόντα τους ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας.

Όσον αφορά στις προτάσεις για την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού μπορούμε να συμπεράνουμε τα εξής:

⊙ Τα σχολεία πρέπει να αποκτήσουν περισσότερη αυτονομία και να συμβάλει ο εκπαιδευτικός στην άρση της κοινωνικής ανισότητας.

⊙ Είναι επιτακτική ανάγκη να δοθεί έμφαση στην εκπαίδευση του προσωπικού του σχολείου σε θέματα κοινωνικής προσαρμογής που επικεντρώνονται στη συνεργατικότητα στο πλαίσιο της διαφορετικής κουλτούρας.

⊙ Το εκπαιδευτικό σύστημα οφείλει να είναι ανοικτό στη διαφορετικότητα και να προάγει την κοινή ευρωπαϊκή παιδεία.

⊙ Το αναλυτικό πρόγραμμα πρέπει να αξιοποιεί τις άτυπες μορφές εκπαίδευσης και να θεσπιστεί η συνεχής αξιολόγησή του.

Με την παρούσα εργασία μας προσπαθήσαμε να περιγράψουμε και να αναλύσουμε τη σχέση αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις διαδικασίες της εκπαίδευσης και τις διεργασίες του κοινωνικού αποκλεισμού. Πρόκειται για μια σχέση, που σύμφωνα με τις διαθέσιμες ενδείξεις συντελεί σε μεγάλο βαθμό σε μια διαγενεακή αναπαραγωγή των καταστάσεων και της δυναμικής του κοινωνικού αποκλεισμού για τις περιθωριοποιημένες ομάδες. Ταυτόχρονα προσπαθήσαμε να δώσουμε τη δική μας πρόταση για την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού στη σχολική τάξη.

Συνοψίζοντας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι έχουμε να κάνουμε με μια διαδικασία αλληλεπίδρασης, που λειτουργεί στη βάση της συσσωρευτικής αιτιότητας. Οι διεργασίες κοινωνικού αποκλεισμού που χαρακτηρίζουν εν πολλοίς τη ζωή των περιθωριοποιημένων μειονοτήτων σε συνδυασμό με τον παραδοσιακό τρόπο λειτουργίας των σχολείων, δημιουργούν ένα πλαίσιο που ευνοεί τη σχολική αποτυχία. Η συνακόλουθη έλλειψη επαγγελματικών εφοδίων των παιδιών των μειονοτήτων συμβάλλουν στην αναπαραγωγή διεργασιών κοινωνικού αποκλεισμού σε βάρος τους στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο με αποτέλεσμα τη διαγενεακή αναπαραγωγή τους.

Φυσικά δε στηρίζουμε την πεποίθηση ότι ο κύκλος αυτός είναι ατέρμων και αναπόφευκτος. Η διάρρηξή του, όμως απαιτεί ολοκληρωμένες πολιτικές ευρείας κλίμακας και σε βάθος χρόνου, με τη σύμπραξη ενός μεγάλου φάσματος φορέων και κατάλληλο συντονισμό των αρμόδιων εκπαιδευτικών και μη. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού ο οποίος μπορεί να μετασχηματίσει τη σχολική τάξη σε άτυπη ομάδα και να εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες για όλα τα παιδιά. Μία τάξη απαλλαγμένη από στερεότυπα και προκαταλήψεις, συντελεί στην αναγνώριση όλων

των δυνατοτήτων ανεξάρτητα από το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον των παιδιών στο οποίο όλες οι μειονότητες έχουν τη δική τους θέση, τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα. Στο πλαίσιο τέτοιων πολιτικών, η εκπαίδευση αναδείχεται σε ένα προνομιακό χώρο στον οποίο άρεται ο κοινωνικός αποκλεισμός των μαθητών και μελλοντικών πολιτών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Γεωργογιάννης, Π.(1993).*Θέματα Διαπολιτισμικής Επικοινωνίας και Αγωγής*. Πάτρα: Π.Τ.Δ.Ε.Πανεπιστημίου Πατρών.
2. Δαμανάκης, Μ.(1997). « Παραγωγή διαπολιτισμικού υλικού», *Τα Εκπαιδευτικά* , 43, 78-91.
3. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών(ΕΚΚΕ)(1998).*Μακεδονία και Βαλκάνια.Αθήνα:Αλξάνδρεια*.
4. Ιωαννίδης-Ψυχογιός, Β.(2001). *Ο θεσμός των Αναμορφωτικών Καταστημάτων Ιδρυμάτων*.Αθήνα:Σάκκουλας.
5. Καζαμιάς, Α. (2005).*Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτικές κουλτούρες στην ύστερη νεωτερότητα*.Αθήνα:Στο Δ. Γράβαρης&Ν. Παπαδάκης(επ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική πολιτική μεταξύ κράτους και αγοράς*.Αθήνα: Σαββάλας.
6. Κοντογιάννης, Δ. (1998) « Η περίπτωση του Δημοτικού Σχολείου Παλλινოსτούντων Θεσσαλονίκης» στο Δαμανάκης Μ.(επ.). *Μια διαπολιτισμική πρόσέγγιση*. Αθήνα:Gutenberg.
7. Λύτρας, Α.(1998). *Κοινωνία και Εργασία Ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων*.Αθήνα:Παπαζήσης.
8. Ματσαγγούρας, Η.(2003). *Η σχολική τάξη.*, Αθήνα: Γρηγόρης.
9. Μπουζάκης, Σ.(1987). *Νεοελληνική Εκπαίδευση(1821-1985)*. Αθήνα: Gutenberg.
10. Μυλωνάς, Θ.& Μάνεσης, Ν. (2000): «Ο κοινωνικός αποκλεισμός αρχίζει από το σχολείο»στο Θ.Πάκος(επ.): Διεθνές Συνέδριο« Κοινωνία των 2/3».Διαστάσεις του κοινωνικού προβλήματος.Αθήνα:Πάντειο Πανεπιστήμιο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
11. Νικολόπουλος, Γ.Π.(2001) « Εγκληματικοί προβληματισμοί γύρω από την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού». *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: χ.έ.
12. *Παιδεία και Ελληνική Κοινωνία(1996)* , Μελέτες Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών, Αθήνα :Σύγχρονη εποχή.
13. Πάλλα ,Μ. (1994), «Η Ανάλυση Περιεχομένου»,. *Φιλολογος* 67(3), 44-45.
14. Παπάς, Αθ.(1998). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και Διδακτική* .Αθήνα:χ.έ..

15. Πασιάς,Γ.& Φλουρής ,Γ.(2005) « Η Ευρώπη της γνώσης ως διακύβευμα και ως αναπαράσταση των σχέσεων εξουσίας-γνώσης στο Ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό συγκείμενο» Στο: Δ. Γράβαρης &Ν. Παπαδάκης(επ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική πολιτική μεταξύ κράτους και αγοράς*.Αθήνα:Σαββάλας.
16. Πετράκης, Γ. (1998) « Κοινωνικός αποκλεισμός:παλιές και νέες αναγνώσεις του κοινωνικού προβλήματος» στο Σ .Καραγεώργα..*Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*.Αθήνα"χ.έ. 19-24.
17. Τάιηλορ, Τ. (1997). *Πολυπολιτισμικότητα*, (μτφρ.Φ.Παιονίδης).Αθήνα:Πόλις.
18. Φραγκουδάκη , Α.&Δραγώνα, Θ. (1997) « Τι είναι η πατρίδα μας». *Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*.Αθήνα:Αλεξάνδρεια.
19. Χαραμής, Π.(2004,Δεκέμβριος22). «Μετανάστες και Κοινωνικός Αποκλεισμός».Ανακτήθηκε Μάρτιος 23,2010 από <http://www.eled.auth.gr>.
20. Χούλς, Μ. (1981), *Η Πολιτική της Παιδείας(Συλλογή κειμένων πάνω στο εκπαιδευτικό σύστημα)*, Κ. Παπακωνσταντίνου(επ.),. Κάτια Σύρρου(μτφρ), Αθήνα:χ.έ.
21. Χρυσάκης, Μ. (1996). «Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαιδευτικές ανισότητες» στο ΕΚΚΕ.*Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα (τόμ.Α) 83-135.
22. Ψημίτης , Μ. (2002). Εισαγωγή .Στο Μελούτσι,Α(μτφρΨημίτης Μ.)*Κουλτούρες στο παιχνίδι.Διαφορές για να συμβιώνουμε*.Αθήνα:Gutenberg.

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Bardin,L (1977). *L' analyse de contenu*, , Paris: Press Universitaires de France.
- 2.Coelho, E.(1998).*Teaching and Learning in Multicultural schools*, Philadelphia: LTD.
3. Hill,J&E-.Kerber, A (1967). *Models and Analytical Procedures in Educational Research*, Detroit :Wayne State University Press.
4. Rosenfield, M(2000). *Artisan of Democracy Maryland*:University Press of America.
5. Williams, R. (1994). *Culture and History* , Αθήνα: Γνώση.